

Ігор ДАЦКІВ

**ВСТАНОВЛЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ КОНТАКТІВ
ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО
З КРАЇНАМИ АНТАНТИ**

У статті розглядаються питання, пов'язані із зовнішньополітичною і дипломатичною діяльністю Української держави в період національно-визвольних змагань. Автором проаналізована низка важливих заходів гетьманської держави Павла Скоропадського щодо встановлення дипломатичних контактів із країнами Антанти.

Ключові слова: *гетьман, Антанта, дипломати, переговори, уряд.*

Досвід дипломатичної діяльності доби Української революції 1917 – 1921 рр. привертає до себе увагу як процес українського державотворення. Аналіз зовнішньополітичної активності українських урядів та її уроки зможуть запобігти можливим помилкам і невдачам, краще зрозуміти джерела української дипломатії, її традиції. Розгляд українського питання та його місця у політиці великих держав, аналіз їхніх геополітичних устремлінь у Центрально-Східноєвропейському регіоні та підвалин зовнішньополітичної концепції приводить до розуміння основних тенденцій сучасних інтеграційних процесів у Європі.

Напрями зовнішньополітичної активності України та її місце у політиці держав Антанти потребують подальшого глибокого дослідження на підставі аналізу та узагальнення тих, які вже є в обігу, нових документів, розвитку та переосмислення уже відомих уявлень і тверджень на основі залучення до наукового обігу нових документальних матеріалів та здобутків української і зарубіжної історіографії.

Висвітлення дипломатичної діяльності Української Держави почалося ще у процесі визвольних змагань. У цьому контексті значний інтерес викликають праці безпосередніх учасників української революції, які були організаторами зовнішньополітичної служби. Серед найбільш активних учасників цих подій треба відзначити В.Винниченка, М.Грушевського, Д.Дорошенка, В.Липинського, І.Мазепу, П.Христюка [1] та ін. До середини 30-х років ними було закладено історіографічний фундамент вивчення досвіду Української держави 1918 року.

Гетьманська Держава у радянській історіографії згадувалася дуже рідко, все зводилося до висвітлення партизансько-підпільної війни з австро-німецькими окупантами. Висвітлення проводилися, як правило, не в науковій, а у політичній площині. Радянські історики А.Карпенко, М.Супруненко [2] та інші змальовували зовнішньополітичну діяльність уряду Скоропадського винятково у чорних фарбах.

За роки незалежності найбільш дотичними до досліджуваної теми стали праці Д.Веденєєва, О.Кучика, О.Реєнта, В.Солдатенка, В.Соловйової [3] та ін. Для них характерні більша об'єктивність, фундаментальний методологічний підхід, критичний підхід до подій.

Гетьманат згідно з міжнародною правовою практикою підтвердив і прийняв на себе всі укладені угоди і зобов'язання попереднього керівництва України. Вже у перших заявах і деклараціях П.Скоропадський наголошував, що його Українська Держава є миролюбною і щиро прагне розвивати дружні стосунки з іншими країнами для визнання її світовим співтовариством як важливої умови незалежності та вільного суспільно-економічного розвитку.

Улітку 1918 р. Скоропадський, його уряд і зовнішньополітичне відомство розпочали пошуки порозуміння з Антантою. Вони сподівалися відновити контакти з країнами Заходу, встановлені наприкінці 1917 року й розірвані Брестом, щоб розбудувати на їхньому ґрунті стосунки, які б забезпечили визнання України повноправним суб'єктом міжнародної політики. Союз із Центральними

державами взагалі не міг утворити сприятливі умови для здійснення цього перспективного завдання. Першим кроком до реалізації мети було встановлення дипломатичних стосунків із нейтральними країнами.

Долаючи опір німців та труднощі, пов'язані з війною в Європі, українська дипломатія влітку 1918 року зуміла знайти шлях до встановлення перспективних, з точки зору виходу на країни Антанти, контактів, передусім із Швейцарією. Зусиллями талановитого дипломата Є.Лукаsevича вдалося заснувати в Берні посольство, яке він очолив, та консульства у Женеві й Цюриху. У ті ж дні українське посольство в Берліні домоглося встановлення дипломатичних відносин з Іспанією, Голландією та Швецією, згодом з Італією, Данією, Норвегією. Хоча до визнання Української Держави не дійшло, без сумніву, все це сприяло її зближенню з Антантою і США [II, 17 – 20].

Відзначимо активну діяльність посла в Болгарії О.Шульгина, якого всі знали як палкого прихильника орієнтації зовнішньої політики на Антанту. Перебуваючи у Софії, він зав'язав тісні стосунки з дипломатами Англії, Франції, Італії. У доповідних записках міністерству до Києва він наголошував, що кінець війни наближається і треба активно встановлювати контакти з країнами Антанти. “Наша орієнтація попередня втратила свою силу, – писав він Д.Дорошенкові. – Треба обов'язково їхати до Америки, Франції, Англії. Не треба це робити у формі офіційній. Напівурядова, напівгромадська, невелика, але солідна депутація була б дуже до речі. Сподіваюся, що війна так або інакше до зими закінчиться. Тоді прийде наш “Судний день”, до якого ми зовсім не готові” [III, 51]. Причому О.Шульгин повідомляв, що у переговорах з представниками Антанти він пропонує не наполягати на виводі німецьких військ з України з тим, щоб вони допомогли їй вистояти під натиском більшовицької Росії [III, 51].

Тодішній міністр закордонних справ Д.Дорошенко згадував, що у ті часи Українська Держава прагнула перейти до рішучих кроків у реалізації планів встановлення дипломатичних відносин з країнами Антанти, але Німеччина і Австро-Угорщина, цілком зрозуміло, виступили категорично проти будь-яких акцій

у цьому напрямі. Все ж у вересні 1918 року до Франції спрямовано дипломатичну місію на чолі з М.Могилянським, а до Англії та США – місію І.Коростовця. “В половині жовтня австрійський представник у Києві принц Фюрстенберг, – продовжував міністр, – заявив Гетьманові, що його уряд “не має нічого проти того, щоб українське правительство шукало контакту з Антантою”. Ще раніше висловилося у такому ж дусі німецьке керівництво [8, 147]. Міністр закордонних справ Німеччини Зольф відверто заявив Дорошенкові, щоб Україна шукала для себе порятунку в Антанти, оскільки вже очевидна її перемога у війні.

2 жовтня посол Ф.Штейнгель писав, що аналіз внутрішнього і зовнішнього стану Німеччини свідчить: вона – на грані воєнної поразки і внутрішнього хаосу. Отже, ситуація нагально вимагає розпочати пошуки стосунків з Антантою, яка здатна забезпечити Україні державність і незалежність. Посол повідомляв, що йому достовірно відомо про готовність Антанти надіслати в Україну союзні війська, якщо про це буде пропонувати її уряд [7, 151].

Помітною подією у процесі повороту зовнішньої політики у бік Антанти стала участь української делегації під керівництвом І.Коростовця у конференції країн Антанти в Яссах на початку листопада 1918 р. [I, 8 – 9]. У вербальній ноті до її учасників І.Коростовець наголошував, що Україна прагне зберегти свій суверенітет і налагодити тісне співробітництво з країнами Антанти, не претендуючи на її негайне визнання. На зустрічах і переговорах з послами Франції Де Сент-Оріоном та Англії Г.Барклаєм він доповідав, що Україна вимушена була підписати Брестський договір, коли війська більшовицької Росії зайняли Київ, окупували значну територію держави і встановлювали у ній свою владу. На жаль, зазначав І.Коростовець, країни Антанти не надали практичної допомоги, тому Україні довелося шукати її у Центральних держав.

Але українській делегації не вдалося переконати представників альянсу. Зокрема, колишній віце-французький консул у Києві Е.Енно – основний консультант з українських справ заявив І.Коростовцю, що Захід вважає гетьмана

П.Скоропадського германофілом, а Україну – лише частиною Великої Росії. Посли Франції, Англії та США дотримувалися такої ж точки зору й вели переговори з представником України як із приватною особою (зокрема, 7 листопада). Щоправда, де Сент-Оріон заявив українцеві, що у майбутньому ставлення країн Антанти до України залежатиме від того, яку допомогу надасть Київ союзникам у їх боротьбі за відновлення порядку в Росії. І.Коростовець попереджав представників Антанти про неминучу агресію Москви проти України і, оскільки німці створити українську армію не дозволили й залишають її беззахисною, пропонував надіслати свої війська. Треба додати, що делегація білої Росії в Яссах під проводом П.Мілюкова в заявах до Антанти категорично заперечувала самостійність України і вважала її лише частиною Росії, відновленої після ліквідації більшовицької влади Росії [5, 120 – 130]; [8, 409 – 411].

Між тим, ситуація на фронтах світової війни восени 1918 року зазнавала радикальних змін: 26 вересня розгорнувся широкий наступ військ Антанти під загальним командуванням маршала Франції Ф.Фоша на Західному фронті. За умов неминучої поразки німецької армії на Заході вже 29 вересня вийшла з війни Болгарія, а невдовзі – Туреччина. У середині жовтня внаслідок піднесення національно-визвольного руху поневолених народів імперії та катастрофи на італійському фронті почався розпад Австро-Угорщини, на уламках якої творилися нові держави, зокрема Чехословаччина, Польща та Західно-Українська Народна Республіка. 9 листопада у результаті революційних подій у Німеччині закінчила своє існування кайзерівська монархія, а 11 листопада 1918 року у Комп'єні було підписано перемир'я. Німеччина визнала свою поразку, зобов'язалася вивести свої війська з окупованих територій, зокрема з України.

Геополітичне становище Української Держави і безпосередня загроза агресії з боку більшовицької Росії у разі виводу німецько-австрійських військ спонукали уряд П.Скоропадського терміново вжити всіх заходів для збереження незалежності. Та лише наприкінці жовтня німці розв'язали руки гетьманові П.Скоропадському в його пошуках порозуміння з

Антантою. Щоправда, на початку жовтня Антанта вже розпочала виявляти інтерес до України. Газета “Голос Рабочего” у ті дні повідомляла, що до Києва прибула військова місія США й очікується прибуття багатьох делегацій союзників. Крім того, зазначалося у ній, прибулий із Ясс кур’єр доповів керівникові справ міністерства закордонних справ Платову про його контакти з представниками Антанти. З цього ж питання мав розгорнуту доповідь прибулий із Софії посол О.Шульгин [4].

Німеччина та Австро-Угорщина у ті дні вже не перешкоджали П.Скоропадському у заходах якнайшвидшого встановлення стосунків з країнами Антанти. У жовтні 1918 р. австрійський повірений у Києві доповідав міністрові закордонних справ до Відня, що гетьман посилено намагається вступити в контакти з представництвом США, на що міністр відповів: “Я повідомив гетьмана, що ми, в принципі, не проти того, щоб український уряд шукав контактів з Антантою” [9, 178 – 179].

Уряд Гетьманату та його дипломатичний корпус докладали всіх зусиль для того, щоб після підписання 11 листопада перемир’я між Антантою і Німеччиною німецькі війська залишилися в Україні до сформування власної армії. П.Скоропадський звернувся з офіційним проханням до Антанти пролонгувати присутність німецьких військ на деякий час. Зрештою, це збіглося з позицією союзників, які під час підписання перемир’я рекомендували Берліну залишатися на деякий період в Україні. Така перспектива стурбувала Москву. Виступаючи на засіданні Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету, Ленін заявляв: “Англо-французи говорять – ми в Україну прийдемо, але поки там немає наших військ, ви, німці, не виводьте свої війська, а то там візьме гору Радянська влада” [6, 6].

П.Скоропадський намагався переконати союзників, що Україна проводитиме політику тісного зближення з ними, і допомога та підтримка дуже вигідна обом сторонам. Вагомим аргументом гетьмана були його тісні стосунки з Доном, останні переговори з генералом П.Красновим і розвиток зв’язків із Кубанню. Адже ці державні утворення становили основну

антибільшовицьку військову силу на півдні Росії й разом з Україною могли суттєво вплинути на перебіг боротьби з Москвою, яку розгортала Антанта.

У ці напружені дні Берлін все ж вирішив виводити свої війська з України, хоча чимало впливових діячів, особливо серед військових, не підтримували цього заходу. Генерали Е.Людендорф, М.Гофман, В.Гренер виступили проти негайного виводу війська, внаслідок чого Українська Держава втратить незалежність. У цій ситуації 14 листопада 1918 року, як зазначав Д.Дорошенко, “не бачучи ніде опори не тільки для збереження Української Держави, але й для охорони краю від неминучої руїни, Гетьман зважився на дуже тяжкий крок, який йому в тих трагічних обставинах здавався самотнім рятунком: на проголошення ідеї федеративного зв'язку з майбутньою небольшевицькою Росією” [8, 414].

У Грамоті, по суті, зверненні до українського народу, П.Скоропадський наголошував, що після закінчення світової війни у зв'язку з реальною загрозою втратити державність, єдиний шлях для України, який підтримує Антанта, є федеративний союз із Доном, Кубанню та іншими народами великої Росії. Цей крок буде запорукою “забезпечення економічно-культурного розвитку цілого українського народу на міцних підставах національно-державної самобутності” [8, 415].

Приймаючи таке неоднозначне рішення, Скоропадський вважав його швидше декларативним і скерованим на порятунок незалежності України, безборонної перед більшовицькою загрозою. Цим актом він, безумовно, схилив Антанту до визнання Української Держави. Крім цього, після відновлення великої Росії Україна посідала б у федерації одне з перших місць. Чимало істориків вважають, що саме ця Грамота стала одним із найважливіших поштовхів для антигетьманського повстання.

Того ж дня гетьман доручив створити новий кабінет міністрів С.Гербелью – прихильникові зовнішньої політики з орієнтацією на Антанту. Міністром закордонних справ став Г.Афанасьєв. У першому документі, схваленому новим урядом як програма дій, були такі завдання: відбудувувати єдину Росію

на засадах федерації з умовою збереження Україною державності; забезпечити країну від анархії та більшовизму; на демократичних засадах провести вибори до Державного Союму; здійснити аграрну та соціальні реформи [8, 415 – 416].

Останні акції Гетьманату пожвавили його стосунки з Антантою. У середині листопада маршал Франції Ф.Фош, один з головних керівників антибільшовицької боротьби, доповідав президентові Ж.Клемансо, що в Україні виникає ситуація, яка сприяє розгортанню військових операцій на півдні Росії з метою: 1) прикрити Україну від більшовицьких військ, що планують зайняти Київ і Харків; 2) зберегти порядок в Україні й надати їй можливість створити власне боєдатне військо; 3) через Україну встановити зв'язок із Доном, арміями П.Краснова та А.Денікіна, а також із Північним Заходом. Для реалізації цих завдань маршал Ф.Фош пропонував установити стосунки з Україною, домовитися з її урядом про порядок і силу інтервенції, а також доручити загальне керівництво операціями в Україні командувачеві Дунайської армії дивізійному генералові Бертельо, який має виставити на півдні України 12 французьких і грецьких дивізій [6, 15 – 16].

У листопаді 1918 року, особливо після вибуху 15 листопада антигетьманського повстання Директорії під проводом С.Петлюри і Винниченка, Антанта пожвавила активність в Україні. Її головний представник – французький дипломат у Києві Е.Енно, який розташувався в Одесі, оприлюднив особливі претензії до німецького командування. Упродовж місяця він чотири рази звертався телеграмами до німців і категорично заявляв, що Антанта визнає єдиний уряд в Україні – саме П.Скоропадського. А всі питання військово-політичного характеру та самовизначення будуть розв'язані після прибуття військових сил країн Згоди до Києва. У зв'язку з тим, що німецьке військово командування практично прихильно ставилося до антигетьманських сил, уклало з Директорією угоди про нейтралітет, чим сприяло Директорії, Е.Енно вимагав військами відновлювати і підтримувати порядок, зокрема у Києві, до прибуття військ Антанти, які не допустять вступу загонів С.Петлюри до столиці.

22-го листопада Е.Енно звернувся до уряду Гетьманату з телеграмою: “Антанта вирішила підтримати Київський уряд, а саме гетьманський уряд. Це робиться в надії на утримання порядку у краї аж до прибуття антантського персоналу. Армії Антанти прибудуть до Вашої країни не як вороги чи гнобителі, але як друзі народу, що борюся на нашому боці впродовж двох років” [10, 166 – 167]. Водночас він знову звернувся до німецького командування і впливової у військах Ради солдатських депутатів, створеної у Києві. Е.Енно знову попередив, що Антанта підтримує владу гетьмана Скоропадського, й закликав їх до приходу союзних військ підтримувати порядок [10, 166 – 168].

Проте Антанта з великим запізненням визнала де-факто Українську Державу, своєчасно не вжила реальних заходів для її підтримки. Німецькі війська в Україні не зреагували на заклики союзників, і при фактичній їх підтримці незначним силам Директорії вдалося подолати опір гетьманців і опанувати Києвом. 14 грудня П.Скоропадський зрікся влади і виїхав до Німеччини. Українська Держава припинила своє існування. Її змінила Українська Народна Республіка під проводом Директорії. Вже 19 грудня вона надіслала державам Антанти ноту, в якій заявила, що Україна не потребує їхньої допомоги і підтримки (а саме цього домагався гетьман П.Скоропадський) і вимагає вивести їхні війська з України. Нове керівництво України поспіхом зруйнувало досягнуті великими зусиллями гетьманської дипломатії порозуміння з провідними країнами Європи.

Джерела та література

I. Центральний державний архів вищих органів влади і управління (далі ЦДАВО України). – Ф. 3766. – Оп. 1. – Спр. 121.

II. ЦДАВО України. – Ф. 3766. – Оп. 1. – Спр. 142.

III. ЦДАВО України. – Ф. 3766. – Оп. 3. – Спр. 2.

1. Див.: Винниченко В. Відродження нації: Історія української революції (марець 1917 р. – грудень 1919 р.): В [3-х ч.] – К.; Відень: Б. в., 1920. – Ч. 1. – 348 с.; Ч. 2. – 328 с.; Ч. 3. – 535 с.; В’ячеслав

Липинський: 3 епістолярної спадщини. – К.: Б. в., 1996. – 190 с.; Грушевський М.С. Ілюстрована історія України. [Репринт. вид.]. – К.: Либідь, 1996. – 696 с.; Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле, 1914 – 1920. – Мюнхен: Б. в., 1969. – 467 с.; Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К.: Темпора, 2003. – 608 с.; Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917 – 1920 рр. – Відень: Б. в., 1921. – Т. 1. – 152 с. – Т. 2. – 204 с. – Т. 3. – 160 с.

2. Див.: Карпенко А.Е. Иностранная военная интервенция на Украине, 1918 – 1920. – Харьков: Б. и., 1966. – 51 с.; Супруненко Н.И. Очерки истории гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине. – М.: Б. и., 1966. – 455 с.

3. Див.: Веденєєв Д.В. Дипломатична служба Української держави 1917 – 1923 роки. – К.: Національна академія СБУ, 2007. – 261 с.; Кучик О. Українсько-французькі взаємини (листопад 1918 – березень 1919 року) // Збірка науково-методичних праць. – Вип. V. – Видавництво ЛДУ. – Львів, 1999. – С. 68 – 81; Реєнт О. Павло Скоропадський. – К.: Альтернативи, 2003. – 304 с.; Солдатенко В. Зовнішньополітичний курс гетьманської держави Павла Скоропадського // Україна дипломатична. Науковий щорічник. – К., 2004. – Вип. IV. – С. 336 – 354; Соловійова В.В. Дипломатична діяльність українських національних урядів 1917 – 1921 рр.: Монографія / Відп. ред. О.П.Реєнт. – Київ – Донецьк: Ін-т історії України, 2006. – 394 с.

4. Воля. – Відень, 1918. – 14 лист.

5. Городня Н.Д. Позиція західних держав (США, Англії, Франції) щодо державності України // Питання нової та новітньої історії. – К., 1994. – Вип. 40. – С. 120 – 130.

6. Гражданская война на Украине 1918 – 1920 гг. Сборник документов и материалов. – Т. 1, кн. 2. – К.: Б. и., 1967. – 491 с.

7. Деникин А.И. Гетманство и Директория на Украине // Революция на Украине по мемуарам белых. – М.; Л.: Госиздат, 1930. – С. 132 – 185.

8. Дорошенко Д. Історія України 1917 – 1923 рр.: Т.2. Українська Гетьманська Держава 1918 року. – Ужгород: Б. в., 1930. – 510 с.

9. Крах германской оккупации на Украине. – М.: Б. и., 1936. – 478 с.

10. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. – К.: Український письменник, 1993. – 414 с.

Дацкив Игорь. Установление дипломатических контактов гетмана П.Скоропадского со странами Антанты. В статье рассматриваются вопросы, связанные с внешнеполитической и дипломатической деятельностью Украинского государства в период национально-освободительных движений. Автором проанализирован ряд важных мероприятий гетманской державы Павла Скоропадского по установлению дипломатических контактов со странами Антанты.

Ключевые слова: гетман, Антанта, дипломатия, переговоры, правительство.

Datskiv Ihor. The establishment of diplomatic relations of hetman Pavlo Skoropadskyi with the countries of Antanta. In the given article we analyse the questions concerning the foreign policy and diplomatic activity of the Ukrainian state during the period of Ukrainian liberation movement. The author analysed a number of important steps of Pavlo Skoropadskyi hetman state concerning the establishment of diplomatic relations with the countries of Antanta.

Key words: hetman, Antanta, diplomats, negotiations, government.